

DENEY 5:

İŞLEMSEL YÜKSELTEÇLER ve UYGULAMA DEVRELERİ

Amaç: İşlemsel yükselteç uygulamaları

Kullanılan Cihazlar ve Devre Elemanları:

1. Dirençler: 1kΩ, 10kΩ, 100kΩ
2. 1 adet osiloskop
3. 1 adet ± 15V luk simetrik güç kaynağı
4. 1 adet ac güç kaynağı
5. 1 adet 741 tipi OP-AMP

Teorik Bilgi:

Basit bir OP-AMP iki girişli çok yüksek kazançlı bir gerilim yükseltecidir. Evirmeyen giriş (+) işareti ile gösterilir. Eviren giriş ise (-) işareti ile gösterilir. OP-AMP, bu iki giriş arasındaki gerilim farkını yükseltir ve bu farkın OP-AMP ın açık çevre kazancıyla çarpımına eşit bir çıkış üretir.

$$V_0 = A_0[V_1 - V_2]$$

V_0 = Çıkış gerilimi

A_0 = OP-AMP ın açık çevrim kazancı

V_1 = Evirmeyen giriş gerilimi

V_2 = Eviren giriş gerilimi

Eğer girişler aynı potansiyelde ise, çıkış sıfırdır.

İdeal bir OP-AMP aşağıdaki özelliklere sahiptir:

Sonsuz gerilim kazancı [$A_0 = \text{sonsuz}$]: Eviren ve evirmeyen girişler arasındaki potansiyel farkı çok küçük bile olsa OP-AMP çıkışı +V veya -V besleme gerilimi değerini alır.

Sonsuz giriş direnci [$R_i = \text{sonsuz}$]: Eviren ve evirmeyen girişler arasındaki potansiyel farkı giriş ucundan akım akışına neden olmaz.

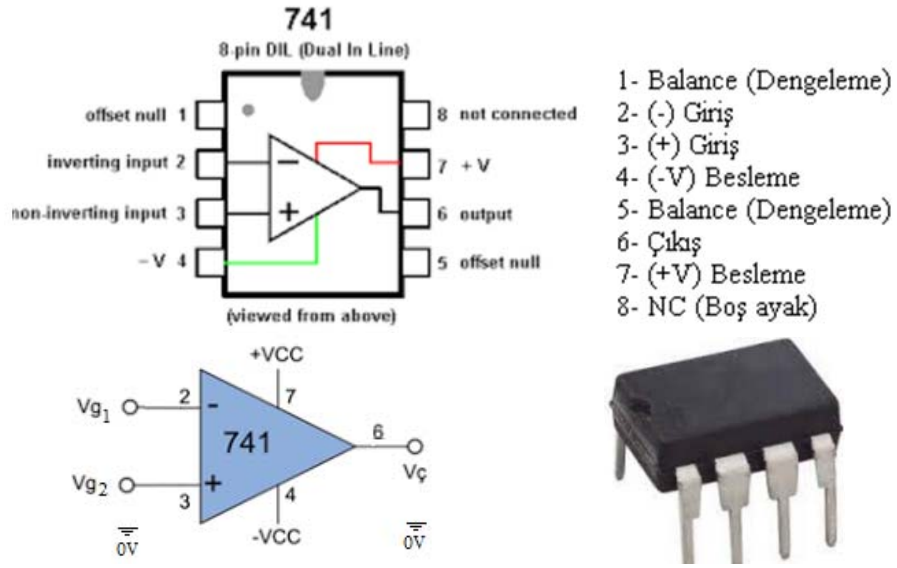
Sıfır çıkış direnci [$R_0 = \text{sıfır}$]: OP-AMP çıkışının eşdeğer devresi, oldukça düşük seri dirence sahip olan (neredeyse sıfır) mükemmel bir gerilim kaynağıdır.

Geniş band genişliği: OP-AMP oldukça geniş band aralığındaki frekansları (Örneğin 0-100MHZ) eşit olarak yükseltir.

Sıfır offset: Girişler arasındaki potansiyel fark sıfır olursa çıkış sıfır olur.

NOT:

OP-AMP' lar yukarıdaki özelliklere oldukça yakın bir davranış gösterir.

Şekil 1 UA741 bacak Bağlantıları

1) Faz çeviren (Eviren) VE Faz çevirmeyen (Evirmeyen) OP-AMP Devreleri:

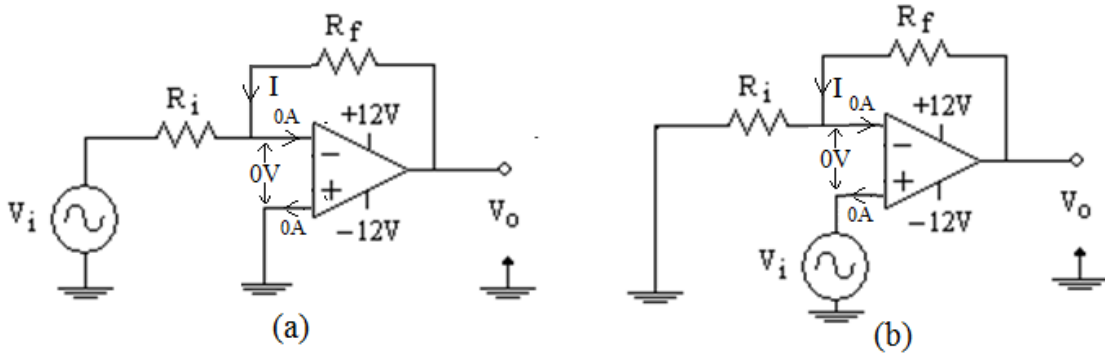
Şekil 2.a. daki devreden

$$V_i = R_i I$$

$$V_0 = -R_f I$$

$$A_v = V_0/V_i = -R_f / R_i$$

elde edilir.

Eviren Op-Amp Devresi

Evirmeyen Op-Amp Devresi

Şekil 2

Şekil 2.b deki devreden

$$V_i = R_i I$$

$$V_0 = (R_i + R_f) I$$

$$A_v = V_0/V_i = (R_i + R_f / R_i) = 1 + (R_f / R_i)$$

elde edilir.

2) Toplama Devresi:

Şekil 3 de eviren OP-AMP toplama devresi gösterilmiştir. Toplama devresi için düğüm noktası denklemi;

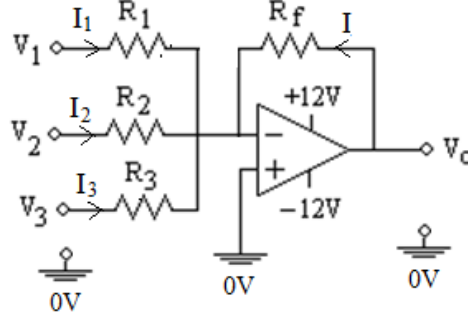
$$I_1 + I_2 + I_3 = -I$$

$$(V_1/R_1) + (V_2/R_2) + (V_3/R_3) = -(V_0/R_f)$$

şeklinde olur. $R_f = R_1 = R_2 = R_3$ olması halinde,

$$V_0 = -(V_1 + V_2 + V_3)$$

olur.

Eviren Op-amplı Toplama Devresi
Şekil 3

3) Gerilim Takipçisi (Voltage follower):

OP-AMP'ın diğer bir uygulaması Şekil 4.a da gösterilmiş olan gerilim takipçisi (voltage follower) veya buffer devresidir. Buradaki çıkış gerilimi, giriş gerilimine eşittir. Bu devrenin giriş direnci, $100M\Omega$ dan büyük ve çıkış direnci Ω dan küçüktür. Böyle bir devre ile opamp çıkışına bağlanacak olan yük ile kaynak arasında empedans uyumu sağlamış olur.

4) Fark Yükseltici:

Şekil 4.b. de ise bir fark yükseltici devresi gösterilmiştir. Devrenin çözümünden

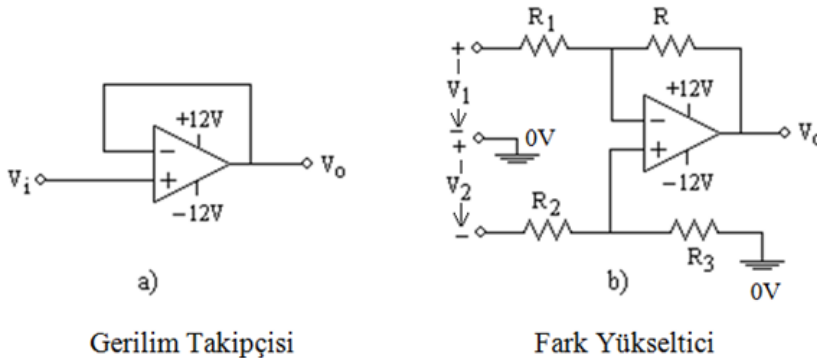
$$V_0 = \left(\frac{R_3 R_f}{R_2 + R_3}\right) \left(\frac{1}{R_f} + \frac{1}{R_1}\right) V_2 - \left(\frac{R_f}{R_1}\right) V_1$$

eşitliği elde edilir.

$R_1 = R_2 = R_3 = R_f$ olması halinde,

$$V_0 = V_2 - V_1$$

bağıntısı elde edilir.

Gerilim Takipçisi

Fark Yükseltici

Şekil 4

5) İntegral ve Türev Alıcı devreler:

Şekil 5.a da integral, Şekil 5.b de ise türev alıcı devre gösterilmiştir.

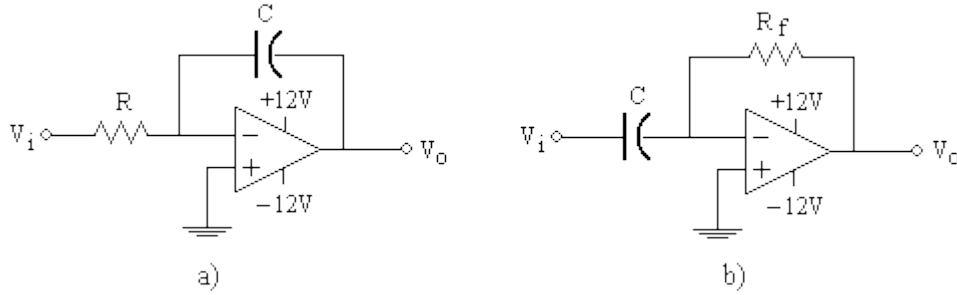
İntegral devresinin çözümünden çıkış gerilimi,

$$V_o = -(1 / RC) \int V_i dt$$

olup, giriş geriliminin integrali ile orantılıdır. Türev alıcı devresi için ise çıkış gerilimi, giriş geriliminin türevi ile orantılı olup,

$$V_o = -RC (dV_i / dt)$$

şeklinde ifade edilir.

İntegral alıcı Devre

Türev alıcı devre

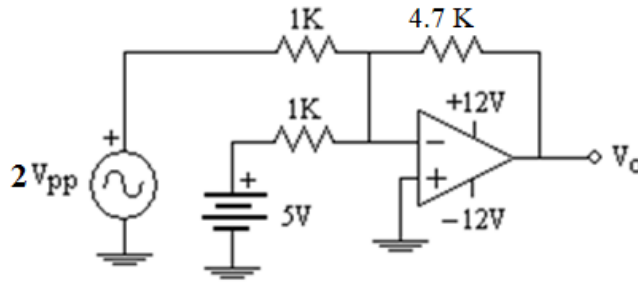
Şekil 5

Ön çalışma:

1. Şekil 2.a'da verilen devrede $R_i=1K$ ve $R_f=10 k\Omega$ olmak üzere devreye $V_{pp}=2V$ genlikli ve 1 kHz frekansında bir sinüs işareti uygulanıyor. Çıkış gerilimini hesaplayarak ölçekli olarak çiziniz. $R_f=2 k\Omega$ olunca ne değişir. Hesaplayarak ölçekli olarak çiziniz. **(Op-Amp idealdir.)**
2. Şekil 3'de verilen toplama devresinde eşit direnç değerleri için ve $V_1=2V$, $V_2=-3V$ ve $V_3=4V$ değerleri için çıkış gerilimi hesaplayınız. **(Op-amp idealdir.)**
3. Şekil 5.a'da verilen integral alıcı devreye $V_{pp}=2V$ genlikli ve 1kHz frekansında bir kare dalga uygulanıyor. $C=1\mu F$ ve $R=1k\Omega$ olmak üzere çıkış gerilimini ölçekli olarak çiziniz. **(Op-amp idealdir.)**
4. Şekil 5.b'de verilen türev alıcı devreye $V_{pp}=2V$ genlikli ve 1kHz frekansında bir üçgen dalga uygulanıyor. $C=1\mu F$ ve $R=1k\Omega$ olmak üzere çıkış gerilimini ölçekli olarak çiziniz. **(Op-amp idealdir.)**

Deneyin Yapılışı:

1. Şekil 2.a' daki devreyi; $R_i=1k$ ve $R_f=10k$ olmak üzere kurunuz. Devrenin girişine $V_{pp}=2V$ (tepeden tepeye) genliğinde ve $1kHz$ frekans değerlerinde, sinüsoidal işaret uygulayarak, giriş ve çıkış işaretini osiloskopta gözlemleyiniz. Bu OP-AMP'ın giriş ve çıkış işaretleri arasındaki faz farkını belirtiniz. Osilaskopta gördüğünüz giriş ve çıkış işaretlerini Deney raporundaki 1. adımda verilmiş Ekran 1 de ölçekli olarak çiziniz.
2. Şekil 2.b deki evirmeyen OP-AMP devresini $R_i=1k\Omega$ ve $R_f=10k\Omega$ değerleri için kullanınız. Girişe $V_{pp}=2V$ (tepeden tepeye) ve $1kHz$ lik bir sinüs işareti uygulayarak, giriş ve çıkış işaretini osiloskopta gözlemleyiniz. Osilaskopta gördüğünüz giriş ve çıkış işaretlerini Deney raporundaki 2. adımda verilmiş Ekran 2 de ölçekli olarak çiziniz.
3. Şekil 6'daki toplama devresini kurunuz. Girişe $V_{pp}=2V$ genlikli ve $1kHz$ lik bir sinüs işareti uygulayınız. Osilaskopta gördüğünüz V_o çıkış geriliminin, ortalama ve tepe değerlerini ölçünüz. V_o çıkışını deney raporundaki 3. adımda verilen Ekran 3 de ölçekli olarak çiziniz.

Şekil 6 Toplama devresi

4. a) $C=1\mu F$ ve $R=1k\Omega$ değerleri ile şekil 5.a daki integratör devresi kurunuz. Girişine $V_{pp}=2V$ genlikli, $1kHz$ lik kare dalga uygulayınız. Giriş ve çıkış işaretlerini osiloskop ekranında gözlemleyiniz ve 4. adımda verilen Ekran 4.a' de ölçekli olarak çiziniz.
b) Devrenin girişine $V_{pp}=2V$ genlikli, $1kHz$ lik sinüs dalga uygulayınız. Giriş işareti ile çıkış işareti arasındaki faz farkını osiloskop ekranında gözlemleyiniz ve deney raporunun 4. adımında verilmiş olan Ekran 4.b de ölçekli olarak çiziniz.
5. a) $C=1\mu F$ ve $R=1k\Omega$ değerleri ile şekil 5.b deki türev devresi kurunuz. Girişine $V_{pp}=2V$ genlikli, $1kHz$ lik üçgen dalga uygulayınız. Giriş ve çıkış işaretlerini osiloskopta gözlemleyiniz ve deney raporunun 5. adımında verilmiş olan Ekran 5.a'da de ölçekli olarak çiziniz.
b) Devrenin girişine $V_{pp}=2V$ genlikli, $1kHz$ lik sinüs dalga uygulayınız. Giriş işareti ile çıkış işareti arasındaki faz farkını osiloskop ekranında gözlemleyiniz ve deney raporunun 4. adımında verilmiş olan Ekran 5.b de ölçekli olarak çiziniz.

DENEY RAPORU

Tarih:

Deney No : 6
Deney Adı : İşlemsel Yükselteçler ve Uygulama Devreleri
Grup No :
Grup Üyelerinin İsimleri : .

Deney Asistanının Adı :
İmzası :

Deney sonuçları:

1. Adım:

Ekran 1. Eviren devre giriş ve çıkış işareti

2. Adım:

Ekran 2. Evirmeyen devre giriş ve çıkış işareti

3. Adım :

Ekran 3. Toplama devresi çıkış işareti

$V_{\text{Ort}} = \underline{\hspace{2cm}}$ $V_{\text{max}} = \underline{\hspace{2cm}}$

4. Adım:

Ekran 4.a İntegral alıcı devre giriş ve çıkış işareti

Ekran 4.b İntegral alıcı devre giriş ve çıkış işareti

5. Adım:

Ekran 5.a Türev alıcı devre giriş ve çıkış işareti

Ekran 5.b Türev alıcı devre giriş ve çıkış işareti

Sonuçların Yorumlanması:

- 1) Teorik olarak hesapladığımız integral alıcı devre sonuçları ile deneysel olarak elde ettiğimiz sonuçları karşılaştırınız ve yorumlayınız.
- 2) Teorik olarak hesapladığımız türev alıcı devre sonuçları ile deneysel olarak elde ettiğimiz sonuçları karşılaştırınız ve yorumlayınız.
- 3) Teorik hesaplamalar ile deneysel sonuçlar arasındaki sapmaları yorumlayınız.

Önerileriniz: